

GLOBAL VA MINTAQAVIY NIZOLARDA BMT NING ROLI

Baxtiyorova Shahnoza Umidbek qizi

baxtiyarovashahnoza2903@gmail.com

Annotatsiya: Insoniyat taraqqiyoti tarixida turli ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy jarayonlarning kechishi, ayniqsa ikki jahon urushidan soʻng dunyo hamjamiyatini xavotirga solgan eng muhim muammolardan biri boʻlib, xalqaro tinchlik va xavfsizlik masalasi doimo dolzarbligicha qolmoqda. Ikkala jahon urushi insoniyatga qanchalar katta tashvish, koʻrsatib boʻlmaydigan misli koʻrilmagan yoʻqotishlar va qaygʻuli oqibatlarni keltirib chiqardi. Ana shunday fojialarning oldini olish maqsadida, umumjahon miqyosida barqaror tinchlik va xavfsizlikni taʼminlash yoʻlida xalqaro hamjamiyat bir qator muhim tashabbuslarni ilgari surdi. Ushbu tashabbuslarning eng muhim natijalaridan biri sifatida 1945-yil 24-oktabrda Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) tashkil etilib, uning asosiy va doimiy vazifalaridan biri sifatida global va mintaqaviy tinchlik hamda xavfsizlikni saqlash belgilab qoʻyildi.

Kalit soʻzlar: BMT, xalqaro xavfsizlik, global nizolar, mintaqaviy ziddiyatlar, xalqaro hamkorlik, tinchlik, barqarorlik, davlatlararo munosabatlar, diplomatiya, xalqaro huquq.

BMT tashkil topgan ilk davrdan boshlab, xalqaro huquq va adolat mezonlarini taʼminlash, mojarolarning oldini olish va nazorat qilish, nodavlat va hukumatlararo hamkorlikni kuchaytirish kabi funksiyalarga katta eʼtibor qaratib kelmoqda. Xususan, BMT Xavfsizlik Kengashi, Bosh Assambleya va boshqa tuzilmalar yordamida qabul qilinayotgan qarorlar, rezolyutsiyalar va yoki tavsiyalar dunyodagi mavjud vaziyatning konstruktiv hal etilishiga koʻmaklashib kelmoqda. BMT faoliyati bevosita va bilvosita ushbu nizolarni bartaraf etishga, zamonaviy dunyo uchun xos boʻlgan qarama-qarshiliklarni yumshatishga xizmat qilmoqda. BMT global darajada xavfsizlik garovi sifatida

butun dunyo mamlakatlari oldida o‘zining aniq pozitsiyasi, kollektiv manfaatga asoslangan faoliyati va tamoyillariga tayanib ish ko‘radi. Xususan, global xavf-xatar, terrorizm, qurollangan mojaro, davlatlar o‘rtasidagi chegara masalalari va ziddiyatlarni bartaraf etishda BMTning vositachilik, diplomatik va huquqiy imkoniyatlari eng asosiy omil bo‘lib hisoblanadi. Tashkilot tomonidan xalqaro munosabatlarni me‘yorlashtirish, barqaror taraqqiyotga erishish, inson huquqlari, insonparvarlik tamoyillarini hayotga tadbiq etish, mutlaqo iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy muammolarni hal qilishda doimiy va samarali faoliyat yuritiladi [1].

Mintaqaviy nizolarga qarshi kurashda BMT ishtiroki ham muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki har bir mintaqa o‘ziga xos xususiyatga ega, u yerdagi siyosiy, diniy, etnik yoki iqtisodiy qarama-qarshiliklar orasidagi ziddiyatlar bevosita yoki bilvosita global xavfsizlik bilan bog‘liq bo‘lib, ular ko‘pincha dunyoda barqarorlikka putur yetkazadi. Shu munosabat bilan BMTning maxsus agentliklari va komissiyalari turli hududlarda profilaktik chora-tadbirlarni amalga oshirgan holda nizolarning oldini olish va ularni hal qilish bo‘yicha diplomatik tashabbuslarni ilgari suradilar. BMT o‘z faoliyatida xalqaro hamkorlik tamoyillariga asoslanib, nizoli hududlarda tinchlik va xavfsizlikni tiklash uchun tinchlikparvar missiyalarni tashkil qiladi va o‘z vakolatlarini kengaytiradi. Bir necha davlatlar ishtirokida qurolli to‘qnashuvlar bartaraf etilishi, insonparvarlik yordamlarining yetkazilishi, urushdan keyingi aholini qayta tiklash va tiklanishlariga yordam ko‘rsatish BMTning ustuvor vazifalaridan biri sanaladi. Uzoq yillar davomida, BMTning ushbu harakatlari tufayli ko‘plab inson hayotlari saqlanib qolingan, davlatlar o‘rtasidagi ishonchni mustahkamlovchi muhim poydevorlar yaratilgan. BMT Bosh assambleyasi va Xavfsizlik Kengashi orqali global va mintaqaviy xavf-xatarlarni bartaraf etishda, diplomatik yechimlarni topishda, taraflarni tinch muzokaralarga jalb qilishda katalizator funksiyasini bajaradi. Har qanday mojaro va ziddiyat BMT tomonidan xalqaro huquq me‘yorlariga muvofiq,

muloqot va murosaga chaqirish orqali hal etilishiga oid taklif va tavsiyalar ishlab chiqiladi. Natijada nizoli hududlarda mo'tadil va barqaror hayotni qayta tiklash bo'yicha zarur sharoitlar yaratiladi. BMT faoliyati doirasida tinchlikni saqlashning asosiy mezonini bo'lgan xalqaro hamkorlik va ishonch muhitini rivojlantirish bo'yicha amaliy choralar ko'riladi. Chunki zamonaviy global xavfsizlik tizimi hamma davlatlarning faol va konstruktiv ishtirokini talab etadi. BMT esa bu jarayonning boshida turib, diplomatik, siyosiy hamda huquqiy vositalarni birlashtirgan holda nizolarning oldini olish va hal qilishda bosh tashabbuskor sifatida maydonga chiqadi [2].

Tashkilot mintaqaviy darajadagi ziddiyat va muammolarga nisbatan ham universal yondashuv namoyon etadi. Mintaqaviy xavfsizlikni ta'minlash bo'yicha maxsus ishchi guruhlarini tashkil qilish, hamkorlik markazlarini tuzish kabi chora-tadbirlar bilan BMT turli mintaqalarda tinchlik o'rnatilishini faol qo'llab-quvvatlaydi. Shuningdek, siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy sohalarda ham o'z vakolatini keng foydalangan holda, BMT xalqaro tinchlik va xavfsizlikning huquqiy kafolatlarini kuchaytirish yo'lida harakat qiladi. Xalqaro munosabatlar tajribasida mustaqil davlatlarning o'zaro hamkorligi va ta'sirchanligi BMT orqali umumjahon xavfsizlik va barqarorlik muhim kafolatiga aylanadi. Tashkilot faoliyati doirasida taraflar o'rtasida ishonchni mustahkamlash, ishonchsizlik va tahdidlarga barham berish uchun turli mexanizmlar, ya'ni xalqaro monitoring, muzokara jarayonlari, vositachilik, tinchlikparvar missiyalar va xalqaro nazorat tizimlari samarali izga qo'yilgan. BMT bu borada xalqaro huquqning asosiy tamoyillariga – mustaqillik, suverenitet, hududiy yaxlitlik va davlatlararo munosabatlarning tinch yo'l bilan hal qilinishiga tayanadi. Tizimli asosda olib borilayotgan faoliyat natijasida BMT global va mintaqaviy nizolarning butun dunyo hamjamiyatiga yetkazishi mumkin bo'lgan talafotlarni kamaytirish, tinchlik va xavfsizlik garovini kuchaytirish, eng muhimi, davlatlar o'rtasida o'zaro ishonch hamda hamkorlik muhitini vujudga keltirishga xizmat qildi. BMTning tayinlangan vositachilari hamda

doimiy muloqot, maslahat va mas'uliyatli yondashuvi tufayli zamonaviy dunyo global va mintaqaviy inqirozlarning yangi bosqichlarini boshdan kechirmayapti [3].

BMT o'z faoliyatining samaradorligini oshirish uchun doimiy tahlil, hamkorlik va yuqori darajadagi koordinatsiyaga intiladi. Zamonaviy sharoitda bu tashkilot yuzaga kelayotgan barcha yangi tahdid va xavf-xatarlarga moslashish, o'z tashkiliy va institutsional salohiyatini rivojlantirish yo'lida harakat qilmoqda. Xususan, zamonaviy xalqaro nizolarning oldini olish va bartaraf etishda umumjahon hamjamiyatining birgalikdagi harakatlari alohida ahamiyat kasb etmoqda. Davlatlar va xalqlar o'rtasida yuzaga keladigan nizolarning BMT dagi yechimi ko'pincha bir martalik bo'lib qolmaydi, balki murosa va ishonch asosida barqaror tartibni yaratishga qo'l uriladi. Natijada, BMT faoliyati butun insoniyat uchun tinchlik, osoyishtalik va taraqqiyotning muhim asosiga aylangan. BMT o'zining Bosh kotibi orqali ham xalqlar o'rtasida tinchlik tashabbuslarini rivojlantirishda muhim faollik ko'rsatadi. Bu jarayonda BMT tuzilmalarining hamkorlikdagi faoliyati orqali xalqaro huquq, inson huquqlari va demokratik qadriyatlar muhofazasi ta'minlanadi. Bu esa har bir nizoning zamirida turuvchi asosiy muammolarning tinch yo'l bilan hal etilishi imkonini oshiradi. Xalqaro munosabatlarning yangi bosqichida BMT xilma-xil mintaq va davlatlar uchun o'zini doimo yetakchi va neytral tashkilot sifatida namoyon qilgan. Shu boisdan ham tashkilot tomonidan ilgari surilayotgan barcha qarorlar, tavsiyalar va rezolyutsiyalar xalqaro hamjamiyat tomonidan e'tirof etiladi va keng qo'llaniladi [4].

BMT Bosh assambleyasi orqali har yili xalqaro barqarorlik, xavfsizlik va tinchlik masalalari muhokama etilib, siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy sohalardagi o'zgarishlar, yangi yechimlar va takliflar ishlab chiqiladi. Bu jarayonda xalqaro miqyosda barqaror rivojlanish, mintaqaviy taraqqiyot, atrof-muhitni muhofaza qilish singari muammolarga ham alohida e'tibor qaratiladi. Natijada, xalqaro xavfsizlik tizimining barpo bo'lishida BMT tashkilotining izchil va samarali

roli ko‘zga tashlanadi. BMT mintaqaviy darajadagi nizolarda ham xalqaro huquq va adolat tamoyillarini ustuvor deb bilib, har bir davlat suveriniteti, hududiy yaxlitligi, davlatlararo oldi-berdi va muloqot madaniyatini rivojlantirish tarafdori sifatida tashabbus bildiradi. Shu orqali u xalqaro va mintaqaviy barqarorlikka bevosita ta‘sir ko‘rsatib kelmoqda [5].

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, Birlashgan Millatlar Tashkiloti bugungi kunda global va mintaqaviy nizolarni oldini olish va ularni hal etishda, xalqaro xavfsizlik va barqarorlikni mustahkamlashda yetakchi tashkilot bo‘lib qolmoqda. BMT tomonidan amalga oshirilayotgan tashabbuslar butun dunyo xalqlari manfaatlariga xizmat qiladi, zamonaviy dunyoda yuzaga kelayotgan mojarolar, tashvish va tahdidlarning oldini olish, uzluksiz taraqqiyot va barqarorlik yo‘lida mislsiz natijalar beradi. Kelajakda ham xalqarolik huquq asosida tinchlik, taraqqiyot va xavfsizlikni ta‘minlash borasidagi BMT sa‘y-harakatlari dolzarbligicha qoladi. Ana shu asosda zamonaviy insoniyat o‘z istiqboliga, taraqqiyot va baxtli hayot qurish yo‘lida BMT faoliyati va tashabbuslarini yuqori qadrlaydi hamda uni xalqaro hamkorlikning asosiy kafolati sifatida e‘tirof etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xalqaro munosabatlar asoslari, O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim vazirligi nashri, Toshkent, 2022.
2. Islombekova D. “Birlashgan Millatlar Tashkilotining global xavfsizlik tizimidagi o‘rni”, Toshkent, 2021.
3. O‘zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligi rasmiy axborotlari.
4. “Birlashgan Millatlar Tashkiloti faoliyati va zamonaviy tahdidlar”, Respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari, Toshkent, 2023.
5. UN.org – BMTning rasmiy veb-sayti.
6. “Xalqaro munosabatlar va diplomatiya asoslari”, O‘quv qo‘llanma, Toshkent, 2022.